

ΑΓΑΘΟΕΡΓΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΕΛΛΗΝΙΔΩΝ

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΩΦΕΛΙΜΩΝ ΓΝΩΣΕΩΝ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΗ ΚΑΤΑ ΦΥΛΛΑΔΙΑ

Ἄ μὲν ἐπίστασαι, διαφύλαττε ταῖς μελέταις·
ἂ δὲ μὴ μύθηκας, προσλαμβάνε ταῖς ἐπιστήμασι.
ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ

ΕΤΟΣ 1920

Προεδρεῖα δεσποινίδος ΒΙΡΓΙΝΙΑΣ Α. ΕΥΝΔΑ

3 ΤΕΥΧΟΣ 3

ΕΝ ΚΟΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ

ΕΚ ΤΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ

1920

ΑΓΑΘΟΕΡΓΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΕΛΛΗΝΙΔΩΝ

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΩΦΕΛΙΜΩΝ ΓΝΩΣΕΩΝ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΗ ΚΑΤΑ ΦΥΛΛΑΔΙΑ

«Α μὲν ἐπίστασαι, διαφίλαττε ταῖς μελέταις·
ἃ δὲ μὴ μεμάθηκος, προσλόμβανε ταῖς ἐπιστήμαϊς».
ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ

ΕΤΟΣ 1920

Προεδρὶα δεσποινίδος ΒΙΡΓΙΝΙΑΣ Α. ΕΥΝΔΑ

3 ΤΕΥΧΟΣ 3

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ
ΕΚ ΤΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ

1920

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΩΦΕΛΙΜΩΝ ΓΝΩΣΕΩΝ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΗ

ΥΠΟ ΤΟΥ ΑΓΑΘΟΕΡΓΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΔΩΝ

ΤΕΥΧΟΣ ΤΡΙΤΟΝ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Ο ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ
ΚΑΙ Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΑΥΤΟΥ

Διατριβή τοῦ ἐλλογίμου κυρίου
ΟΔΥΣΣΕΩΣ ΑΝΔΡΕΑΔΟΥ

Ὁ τῶν ἑλληνίδων Ἀγαθοεργὸς Σύλλογος ἀπεφάσισε κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1919 νὰ συστήσῃ «Βιβλιοθήκην ὀφελίμων γνώσεων», ἐκδιδομένην κατὰ χρονικὰ διαστήματα ἀόριστα, συντασσομένην ὑπὸ τῶν διακρινομένων παρ' ἡμῖν ἑλλήνων λογίων, μάλιστα δὲ μελῶν ἐπιτίμων τοῦ Συλλόγου. Τὸ χρήσιμον τῆς «Βιβλιοθήκης» θὰ ἐκτιμήσωσιν οἱ ὁμογενεῖς ἐν τῷ μέλλοντι, πρῶτιστοι δὲ οἱ προικίσαντες ὑλικῶς τὴν ἐπιχείρησιν, τοὺς ὁποίους ὁ Σύλλογος θεωρεῖ ἰδρυτὰς αὐτῆς, καὶ τῶν ὁποίων τὰ ὀνόματα ἀναγράφει εἰς τὸ τέλος τοῦ παρόντος φυλλαδίου, θὰ ἀναγράφῃ δὲ καὶ εἰς τὴν ἀρχὴν ἐκάστου, ἀρχόμενος ἀπὸ τοῦ τετάρτου.

Τὴν ἐπιστάσιαν καὶ διαχείρισιν τῆς ἐκδόσεως ἐνεπίστευσεν ὁ Σύλλογος εἰς ἰδίαν ἐπιτροπεῖαν, **πρόεδρον** ἔχουσαν τὴν δεσποσύνην Οὐρανίαν Θ. Κελαηδίτου, **τμητῶν** τὴν δεσποσύνην Εὐφροσύνην Ν. Καραγιαννίδου (**τὴν καὶ προεδρεύουσιν κατὰ τοὺς θερινοὺς μῆνας**) **γρμμματῆα** τὴν δεσποινίδα Χαρίκλειαν Κοδζαμανάκη, καὶ **μέλη** τὰς δεσποινίδας Ἑλλάδα Βακαλοπούλου, Καλλιόπην Ἀν. Κωνσταντινίδου, Κορηλίαν Ρ. Μαϊοπούλου, καὶ Σοφίαν Ἰω. Ἰωαννίδου.

Ἐν Κωνσταντινὸπόλει (Φανάρι) 29 μαΐου 1920

(ἐκ τοῦ γραφείου)

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Ο ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ ΚΑΙ Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΑΥΤΟΥ

(ἐκ τῶν δημοσίων μαθημάτων τοῦ Συλλόγου, γενόμενον τῇ 7 μαΐου 1920)

Ἐν τῷ ἐπιφανεστάτῳ μουσεῖῳ τῶν Παρισίων, τὸ ὅποιον λέγεται μουσεῖον τοῦ Λούβρου, καὶ ἐν τῷ ὁποίῳ βασιλεύει τὸ περίφημον ἄγαλμα τῆς Μηλίας Ἀφροδίτης, εὐρίσκειται ὠραϊότατον καὶ περιεργότατον ἀντίγραφον χειρογράφου τοῦ πολιοῦχου τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν ἁγίου Διονυσίου τοῦ Ἀρειοπαγίτου. Τὸ πολύτιμον τοῦτο χειρόγραφον ἐδωρήθη ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Μανουὴλ τοῦ Παλαιολόγου, πατρὸς τοῦ τελευταίου αὐτοκράτορος τοῦ Βυζαντίου, τοῦ μάρτυρος Κωνσταντίνου, εἰς τὸν βασιλέα τῆς Γαλλίας Κάρολον τὸν ΣΤ'. Ἐπειδὴ ἤδη ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Μανουὴλ, αἱ κατὰ τοῦ ἡμετέρου Βυζαντίου προσβολαὶ ἀνεφαίνοντο, ὁ αὐτοκράτωρ οὗτος μετέβη εἰς Παρισίους, ἵνα ἐπικαλεσθῇ τὴν βοήθειαν τῶν χριστιανῶν βασιλέων πρὸς ἄμυναν τοῦ κράτους αὐτοῦ. Οἱ γάλλοι ὑπεδέχθησαν εἰς

τὴν πρωτεύουσαν αὐτῶν μεγαλοπρεπῶς τὸν βασιλέα, τοῦ ὁποίου ἐθαύμαζον, ὡς λέγει γάλλος συγγραφεὺς, τὴν ὠραιότητα, τὴν εὐγένειαν τῶν χαρακτηριστικῶν, τὸ ἀξιοπρεπὲς αὐτοῦ ἦθος, παρουσιάζον μεγαλοπρέπειαν μελαγχολικὴν. Εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἐπισκέψεως αὐτοῦ ταύτης ὁ ἕλλην βασιλεὺς προσήνεγκε τῷ γάλλῳ βασιλεῖ τὴν εἰκόνα αὐτοῦ, ἐξωγραφημένην ἐπὶ τοῦ σταχώματος τοῦ χειρογράφου τοῦ ἁγίου Διονυσίου τοῦ Ἀρειοπαγίτου ὑπὸ ἐπιτηδείου ζωγράφου, τοῦ Ὁθωνος. Παρίσταται δὲ ἐν τῇ εἰκόνι ταύτῃ ὁ Μανουὴλ φέρων τὴν αὐτοκρατορικὴν αὐτοῦ στολὴν μετὰ τοῦ στέμματος ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, κρατῶν δὲ διὰ τῆς δεξιᾶς χειρὸς τὸν σταυρὸν. ... Παρ' αὐτῷ φέρεται ἡ αὐτοκράτειρα Ἐλένη, μεγαλοπρεπῆ καὶ χρουσοῦφαντον μετὰ πολυτίμων λίθων φέρουσα ἀμφίσειν. Παρὰ τῷ αὐτοκρατορικῷ ζεύγει ζωγραφοῦνται οἱ υἱοὶ αὐτῶν Ἰωάννης, ὁ πρεσβύτερος καὶ διάδοχος, περιβεβλημένος πλουσίαν στολὴν καὶ κρατῶν ἐπίσης διὰ τῆς δεξιᾶς χειρὸς σταυρὸν, καὶ Κωνσταντῖνος ὁ νεώτερος, ἄνευ διαδήματος καὶ τοῦ φωτοστεφάνου, τὸν ὁποῖον φέρουσι τὰ τρία ἄλλα σεπτὰ πρόσωπα, ἀλλὰ χαρῆς καὶ, ὑπὸ τὸ ἐπικαθήμενον ἐπὶ τῶν ὤμων αὐτοῦ ἐπανωφόριον, παρίσταται ὅλως ἀγνοῶν τὴν τύχην αὐτοῦ, καίτοι οἱ τοῦρκοι εἶχον κατακτήσει τὴν Θράκην καὶ ἐπλησιάζον τὴν πύλιν τοῦ ἁγίου Ρωμανοῦ, τῆς ὁποίας θὰ ἦτο ὁ τελευταῖος ὑπερασπιστής.

Ὁ οὕτως ἐξικονιζόμενος ὁμοῦς ἀνὴρ, ἅμα ἐνῆ

λικιωθεὶς, ἀπέδειξε πολεμικὰ προσόντα, πολεμήσας κατὰ τῶν βενετῶν παρὰ τὴν Κυλλήνην ἐν Πελοποννήσῳ, τῆς ὁποίας ἐγένετο ἄριστος διοικητής. Τὸ ἀνάκτορον αὐτοῦ ὑπάρχει ἀκόμη παρὰ τὴν πολυῦμητον Σπάρτην, ἐν τοῖς ἐρείτοις τοῦ Μιστρᾶ, τὰ ὁποῖα, ἀποκαλυφθέντα, ἐφανερώσαν εἰς τὴν Εὐρώπην παρελθὸν, θεωρούμενον ὡς ἐκλιπὸν. Τὰ ἐρείπια ταῦτα τοῦ βασιλείου τοῦ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου, ἄπερ ὁμιλοῦς εὐσεβῆς ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ σεβ. μητροπολίτου Ἀθηνῶν κ. Μελετίου ἐπισκέπτεται κατ' αὐτὰς, ἵνα πρὸ τοῦ ἀνακτόρου ἐκείνου, ὅπερ ἐστέγασε τὸν ἐπὶ τῶν ἐνώπιον ὕμων ἐπάλλξεων ἠρωϊκῶς πεσόντα βασιλέα, καταθέσῃ ἀναμνηστήριον σεβασμὸν καὶ διαβιβάζῃ εἰς ἐκεῖνον τὸ χαριόσυνον τῆς νίκης ἄγγελμα, παρουσιάζουσι βυζαντινὴν τινα Πομπήϊαν, ἐπιδεικνύουσαν τὰς ὁδοὺς αὐτῆς, καὶ ἐπιφανῆ δημόσια κτίρια, ἐκκλησίας καὶ μοναστήρια. Ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ταύταις κατελέγετο καὶ ἐκκλησία ἐπ' ὀνόματι τῆς Ἀγίας Σοφίας, ἧτοι φέρουσα τὸ αὐτὸ ὄνομα τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὑποστᾶσα καὶ ἐκεῖνη τὴν τύχην αὐτῆς. Τὸ ἀνάκτορον δὲ τοῦ Κωνσταντίνου ἐπὶ τουρκοκρατίας μετεβλήθη εἰς ἀγορὰν (μπαζάρ.)

Ἄλλὰ τὸ πάντων θαυμασιώτατον εἶνε ὅτι ὁ Μιστρᾶς, ἡ «μύστρα τῆς Μοριᾶς» ὡς ἀπεκλήθη ἕνεκα τῆς ὠραιότητος αὐτοῦ, παρουσίαζε κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἀμαθίας τῆς Δύσεως ἀναγεννη-

θέντα τὸν ἀρχαῖον ἑλληνικὸν πολιτισμὸν. Ὑπῆρχον ἐν τῇ μικρᾷ ταύτῃ πόλει διάσημοι ἀκαδημαῖαι, συσσίτια, καὶ θαυμασία φιλοσοφικὴ σχολή, ἐν ἧ διεπρεπεν ἕλληνα διδάσκαλος, ἐμπνεόμενος ὑπὸ τῶν εὐγενεστάτων παραδόσεων τοῦ ἑλληνισμοῦ, ὁ Γεμιστὸς ἢ Πλήθων, ὃν ἔσπευδον ν' ἀκούσωσι πολλοὶ ἐκ διαφόρων μερῶν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, καὶ ὃν ἔσπευσε ν' ἀκούσῃ καὶ νεαρὸς ἱερεὺς ἐκ Τραπεζοῦντιος, ὁ Ἰωάννης Βησσαρίων, ὁ ὁποῖος καὶ ὕστερον γενόμενος καρδινάλιος τῆς Ρώμης, ἀνεμνήσκειτο πάντοτε τῶν μαθημάτων τοῦ ἑλλήνος φιλοσόφου καὶ τοῦ καλοῦ «δεσπότη» Κωνσταντίνου, φίλου φιλάτου τοῦ φιλοσόφου.

Οὕτως ὁ Κωνσταντῖνος ἀνέπνεε τὸ ἄρωμα τῶν ἑλληνικῶν παραδόσεων. τῶν μεγάλων διδασκάλων τῶν ἐξόχων ἀνδρῶν τῆς ἐνδόξου ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος καὶ ἀνεβαπτίσθη ἐν τοῖς ἡρωϊκοῖς ἔργοις ἐκείνων, κατέστησε δὲ τοὺς παλμοὺς τῆς καρδίας αὐτοῦ ἑλληνικοῦς. Τὴν ἡρωϊκὴν Σπάρτην παρὰ τὴν πόλιν τῆς ἔδρας αὐτοῦ βλέπων, ἐνεκολπώθη τῶν πάλαι σπαρτιατῶν τὰ διδάγματα, καὶ ἀπέδειξε, πεσὼν ὡς ἄλλος Λεωνίδας μετὰ τριακοσίων, ἀμυνόμενος κατὰ πολυπληθεστάτων καὶ ἀνωτέρων τῶν τοῦ πέρου βασιλέως στρατιῶν.

Ἐν μέσῳ λοιπὸν τοιοῦτου θαυμασίου περιβάλλοντος, ἐν μέσῳ ἀναβιώσαντος ἑλληνισμοῦ, ἐν μέσῳ τοῦ ἐκ τῶν μυροβόλων ἀνθέων ἀνθρωπιστικοῦ πνεύματος ἐκείνου ἔζη ὁ νεώτερος υἱὸς τοῦ Μανουὴλ Παλαιολόγου, ὅτε τῇ 6 ἰανουαρίου

τοῦ 1449 ἄγγελοι ἐκ τῆς βασιλίδος ταύτης τῶν πόλεων προσελθόντες, ἀνήγγειλαν αὐτῷ ὅτι ὁ τέως βασιλεύων ἀδελφὸς αὐτοῦ Ἰωάννης ἀπεβίωσε, καὶ κληρὸς τε καὶ λαὸς αὐτὸν βασιλεῖα ἐξελέξαντο καὶ τὸ περίβλεπτον στέμμα προσήνεγκον. Οὕτως ὁ Κωνσταντῖνος ἀποσπᾶται τῆς εὐδαίμονος αὐτοῦ κατοικίας καὶ σπεύδει εἰς τὴν μεγάλην τοῦ μεγάλου αὐτοῦ προκατόχου, καὶ ἰδρυτοῦ αὐτῆς, πόλιν. Εἰσέρχεται δὲ θριαμβευτικῶς διὰ τῆς ὑποδεξαμένης τοὺς νικητὰς προκατόχους αὐτοῦ βασιλεῖς καὶ αὐτοκράτορας Χρυσῆς Πύλης, τὴν ὁποῖαν δύναται τις νὰ ἴδῃ πέραν τῆς πύλης τοῦ Ρηγίου, κατὰ τῆς πύλης Μελανδισίας (παρὰ τὸ Γεδῆ-Κουλε κάπουσοῦ), διατηροῦσαν τὰ σημεῖα τοῦ πάλαι μεγαλείου, κεκλεισμένην μὲν, ἀλλὰ συγκλονουμένην νῦν, καὶ ἀναλαμβάνει τὴν ἐλέφ Θεοῦ λαχοῦσαν αὐτῷ βασιλείαν.

Ὁ Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος ἢ Δραγάτης ἐκ τοῦ ἐπωνύμου τῆς μητρὸς αὐτοῦ Εἰρήνης Δραγάτη ἢ Δραγάτς, ἐμβαπτισθεὶς, ὡς εἶπομεν, κατὰ τὴν ἐν Μιστρᾷ διαμονὴν αὐτοῦ ἐν τῇ κολυμβήθρᾳ τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων, θὰ ἔχαιρε πάντως, εὐρῶν ἐν τῇ νέᾳ αὐτοῦ ἔδρᾳ ἀναγέννησιν αὐτῶν, διότι εἶνε γεγονὸς ἀξιοσημεῖωτον ὅτι, κατὰ τὰς παραμονὰς, τῆς πτώσεως τοῦ Βυζαντίου, ὁ ἑλληνισμὸς κατέβαλε πᾶσαν τὴν πνευματικὴν αὐτοῦ δύναμιν ὅπως ἐπανεῖρη τὸ ἄλλοτε μεγαλεῖον αὐτοῦ. Ἐν τῷ θνήσκοντι Βυζαντίῳ περιέργως αἴφνης ἀναφαίνονται τὰ μεγάλα ὀνόματα τοῦ Περικλέους, τοῦ Θεμιστοκλέους, τοῦ Ἐπαμεινώνδου, καὶ μνημονεύονται τῶν ἐνδόξων

τούτων «προγόνων» τὰ κατορθώματα ὑπὲρ τῶν δημοσίων πραγμάτων, ὑπὲρ τῆς πατρίδος». Εἶνε δὲ ἐπίσης ἀξιοσημείωτον καὶ χαρακτηριστικὸν τὸ ὅτι οἱ ἐπιφανέστατοι τῶν ἀνδρῶν τῆς ἐποχῆς ἐκαίνης ἐξώρκιζον τὸν αὐτοκράτορα νὰ λάβῃ ἀντὶ τοῦ διαδοχικοῦ τίτλου τοῦ αὐτοκράτορος τῶν ρωμαίων, τὸ νέον καὶ ζῶν ὄνομα τοῦ αὐτοκράτορος τῶν ἐλλήνων, «ὅπερ μένον δύναται νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν σωτηρίαν τῶν ἐλευθέρων ἐλλήνων καὶ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν δούλων ἀδελφῶν αὐτῶν»(1). Τὸ τοιοῦτο βεβαίως ἦτο ὄνειρον, καθ' ὃν χρόνον Μεχμέτ ὁ Β' ἔκρουε τὰς πύλας τοῦ Βυζαντίου. Οὐχ ἦττον ἢ συναισθησις αὕτη τοῦ ἐλληνισμοῦ, ὅστις δὲν ἠθέλε νὰ ἀποθάνῃ, καὶ ὅστις, κατ' αὐτὴν ταύτην τὴν καταστροφὴν, παρεσκεύαζε μέλλον καλλίτερον, εἶνε τὰ μάλιστα ἀξιοσημείωτος καὶ ὑποδεικνύει ὅτι, ἂν μὴ ἀκατάσχετα ἐπῆρχοντο τὰ γεγονότα, μικρὸν δὲ ἔτι ἀνεχαιτίζοντο αὐτὰ, ὁ τοιαύτην καὶ τόσαύτην συνείδησιν ἑαυτοῦ σχὼν ἐλληνισμὸς, ὑπὸ ἀρχηγὸν καὶ αὐτοκράτορα ἔλληνα τὴν συνείδησιν, οἷος ὁ Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος, ἡ βασιλεὺς τῶν πόλεων θὰ ἐκράτει ἐνδόξως τὸν ἑλληνικὸν σταυρὸν ἐπὶ τοῦ μεγάλου ναοῦ, τοῦ συμβολίζοντος τὴν ταυτότητα τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ Χριστιανισμοῦ, τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας. Διατί ὄχι! Αἱ δύο πρῶται ἔξοδοι Μεχμέτ τοῦ Β' ἀπεκρούσθησαν γενναίως καὶ ἐνδόξως· μικροῦ

1) Charles Diehl, Byzance, σελ. 21—22.

δεῖν καὶ θὰ ἀπεκρούετο καὶ ἡ τρίτη, ἡ πασῶν σφοδροτάτη. Τὰ ἑλληνικὰ γράμματα ἀνεγέννησαν πολ- λάκις τοὺς λαοὺς καὶ ἔσωσαν ἢ προήγαγον αὐτούς. Τοῦτ' αὐτὸ ἤρξαντο πράττοντες καὶ ἐν τῇ πόλει τοῦ Βύζαντος καὶ τοῦ Κωνσταντίου.

..

Ἄλλὰ φεῦ! Ἀποθανόντος τοῦ σουλτάνου Μουράτ, διεδέχθη αὐτὸν Μεχμέτ ὁ Β', νεαρὸς εἴκοσι καὶ ἑνὸς ἐτῶν, σφριγῶν καὶ μεγαλεπήβολος, τάξας σκοπὸν αὐτοῦ ὅπως συμπληρώσῃ ἢ ὅπως ἐπιτύχῃ τὴν ἔφεσιν τοῦ προκατόχου, ὅπως καταστήσῃ ἔδραν αὐτοῦ τὴν ἑνδοξὸν καὶ μεγάλην πόλιν. Ὁ Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος κατενόησε τὰς προθέσεις τοῦ σουλτάνου· καὶ ἐπεδίωξε μὲν τὸ κατ' ἀρχὰς τὴν εἰρήνην μετ' αὐτοῦ, ἐπιδιώκων ἅμα τὴν διόρθωσιν τῶν κακῶς κειμένων ἐν τῇ πόλει, ἀλλ' ὁ σουλτάνος οὐδαμῶς τῶν σκοπῶν αὐτοῦ ἀφίστατο, ἀλλὰ πρὸς τὴν Πόλιν ταχὺς ἔβαι- νεν. Ὁ ἀτυχὴς Κωνσταντῖνος ἔσπευσεν ἅμα νὰ ἐπικαλεσθῇ, ὥσπερ ὁ πατὴρ αὐτοῦ, τὴν βοήθειαν τῆς Εὐρώπης, συγκατατεθεὶς ἐκ πολιτικῶν καὶ οὐχὶ ἐκ πεποιθήσεως λόγων ὅπως ἐπιτύχῃ αὐτῆς, ἵνα συλλειτουργήσωσιν ἐν τῷ ὑπερόχῳ τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας ναῷ ὀρθόδοξοι μετὰ καθολικῶν, διαμαρτυρομένου καὶ ἀναθεματίζοντος τοῦ Γεωργίου Σχο- λarioῦ, τοῦ μετὰ τὴν ἄλωσιν πρώτου πατριάρχου γενομένου Γενναδίου Σχολarioῦ, παραστατουμέ- νου ὑπὸ τοῦ μεγάλου δουκὸς Λουκά Νοταρά. Ἄλλὰ μεθ' ὅλα ταῦτα, ὡς ὀρθῶς καὶ δικαίως παρατηρεῖ

γαλάτης συγγραφεὺς ἐπιφανής, ἡ Θεοφρούρητος πόλις, «τὸ τελευταῖον προπύργιον τοῦ χριστιανισμοῦ ἐν Ἀνατολῇ ἐπαισχύντως ἐγκατελείφθη εἰς τὸ στραγγάλισμα τῶν ξένων ὑπὸ τῆς ἡλιθίως ἀδιαφόρου καὶ ἀπαθοῦς πρὸ τοσοῦτον φρικτῆς καταστροφῆς Εὐρώπης(1).

Τοῦ ἔαρος ἀρχομένου, ὁ σουλτᾶνος ὀξειᾶν ἐμπηγνύει λόγχην πρὸ τῶν καταπλήκτων τῆς ἐνδόξου πόλεως πολιτῶν, διατάξας τὴν οἰκοδομὴν (κατεδαφίσας πρότερον τὸν ἱερὸν ναὸν τοῦ πολιούχου τοῦ Βοσπόρου ἀρχιστρατήγου Μιχαήλ), φρουρίου «κάτωθεν τοῦ Σωσθενίου εἰς μίαν ραχίαν καλουμένην ἔκπαλαι Φόνεαν (Ροῦμελι Ἰσάα)2), κατάντικρον τοῦ ὑπὸ τοῦ πάππου αὐτοῦ οἰκοδομηθέντος φρουρίου. Οὕτως ἡ ἀπὸ τῆς Μαύρης Θαλάσσης βοήθεια ἀπεκλείετο, οὐχ' ἦττον κατώρθωσε νὰ ἔλθῃ εἰς Κωνσταντινούπολιν ὁ γενουήνσιος στρατηγὸς Ἰωάννης Ἰουστινιάνης μετὰ πεντακοσίων ἀνδρῶν, τὰ μάλιστα συντελέσας εἰς τὴν ἄμυναν τῆς πόλεως, ἀλλ' ἴσως καὶ εἰς τὴν καταστροφὴν αὐτῆς, ὡς θὰ ἴδωμεν.

Ὁ σουλτᾶνος Μεχμέτ ὁ Β', ἔχων κατὰ τινὰς ἑκατὸν ἐξήκοντα χιλιάδας στρατοῦ, ἅς διένειμε καθ' ὅλον τὸ πρὸ ἡμῶν τεῖχος, ὅπερ εἶνε τὸ Θεο-

(1) G. Schlumberger. Le siège, la prise de Constantinople III.

(2) Δούκας κερ. XXXV 21.

δοσιακὸν, ἀπὸ τῆς θαλάσσης τοῦ Μαρμαρᾶ μέχρι τοῦ Κερατίου κόλπου, καὶ διὰ τοῦ στρατοῦ τούτου καὶ τοῦ στόλου αὐτοῦ, ὃν εἰσήγαγεν ὕστερον διὰ ξηρᾶς ἀπὸ τοῦ Διπλοκιονίου, ὅπου ἐστάθμευε, διὰ τοῦ νῦν κατὰ πᾶσαν πιθανότητα Κουμπαρατζῆ Γιοκουσοῦ, Ἀσμαλῆ Μεδζίτ καὶ Κασιμπασᾶ εἰς τὸν Κεράτιον κόλπον, ἐπολιορκήσῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν. Τῇ 5 δὲ ἀπριλίου ὁ Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος ἀφίκετο εἰς τὴν πύλην τοῦ ἁγίου Ρωμανοῦ, τὴν τιμίαν ταύτην πύλην, πρὸ τῆς ὁποίας ἡρωϊκῶς ἔπεσεν, ἔχων στρατὸν ἐννέα μόνον χιλιάδων, δι' ὧν ὄφειλε νὰ ὑπερασπίσῃ τοσοῦτον ἐκτενῆ χῶρον. Ἀπὸ τῆς πύλης λοιπὸν τῆς Ἀδριανουπόλεως, δι' ἧς ἐξήλθομεν, μέχρι τῆς ὀλίγον ἀπωτέρω πύλης τοῦ ἁγίου Ρωμανοῦ (Τὸπ. Καποῦ), ἦτοι ἔσωθεν τῶν πρὸ ἡμῶν τειχῶν ὅπου ἦν καὶ ἡ κοιλὰς τοῦ Λύκου(1), συνέβη ἡ μεγίστη μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης τραγωδία, ἣν ὑπερέβη μόνη ἢ πρὸ ὀλίγου λήξασα τοῦ παγκοσμίου πολέμου. Ἀποκαλυφθῶμεν πρὸ τοῦ ἱεροῦ χώρου, ἐπὶ τοῦ ὁποίου συνετελέσθη τὸ θαῦμα θανάτων ἀνδρείας, πρὸ τῆς ὁποίας ἐθραύσθησαν τοσοῦτον πολυάριθμοι στρατιαὶ, ἀνδρείας, ἦτις κατώρ-

1) Ἰστάμεθα ὀλίγον πρὸς δυσμὰς τῆς πύλης Ἀδριανουπόλεως καὶ τῆς κατὰ τὸν Dethier πυλίδος τοῦ Ἰουστιανοῦ, ἀπέναντι τῆς κατὰ τὸν αὐτὸν πύλης κλειστῆς βυζαντινῆς παρὰ τὸν ἄλλοτε ποταμὸν Λύκον. Βλέπε, πρὸς ἀκριβῆ κατάληψιν, τὴν ἐν τέλει τῆς διατριβῆς σημειώσιν.

θῶσε ν' ἀποκρούτη δύο ἰσχυρὰς ἐφόδους καὶ νὰ συγκρατήσῃ ἐπ' ἀρκετὸν καὶ τὴν τρίτην. Κλίνομεν τὸ γόνυ πρὸ τοῦ ἡρωϊσμοῦ, πρὸ τοῦ θείου ἐκείνου μάρτυρος, τοῦ ἡγεμόνος τῆς ἀνδρείας ταύτης, τοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου, ὅστις διαρκῶς περιήρχετο τὰ τεῖχη, προέτρπε καὶ ἐνεθάρρυνε τοὺς πάντας, καὶ διέτασσε τὴν πρόχειρον ἐπιδιόρθωσιν τῶν ὑπὸ τῶν τηλεβόλων τοῦ ἐχθροῦ ἀνοιγομένων ρηγματίων τῶν τειχῶν.

Ἄλλὰ τῇ 28 μαΐου 1453 οἱ πάντες κατενόησαν τὸ κρίσιμον τῆς θέσεως τῆς πόλεως· ἐφ' ᾧ ὁ βασιλεὺς διέταξε γενικὴν προσευχὴν καὶ λιτανεῖαν μετὰ τῶν ἱερῶν εἰκόνων τῶν ἐν τοῖς ναοῖς. Ὅλοι ἐδέοντο τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς προστατρίας τῆς πόλεως Παναγίας, ὅλοι ἐψαλλον τὸ **Κύριε ἐλέησον**. Ὁ Κωνσταντῖνος δὲ ἀπέτεινε θαυμασίους ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος λόγους πρὸς ἐκείνους, οἵτινες καίτοι, ὡς εἶπεν, ὀλιγάριθμοι, ἔχουσι τὴν ἰσχὺν τῶν τειχῶν αὐτῶν, τὴν θαυμασίαν ἀρωγὴν τῶν συμμάχων καὶ τὴν βοήθειαν τοῦ Παντοδυνάμου. «Εἶσθε ἐξησχημένοι εἰς τὴν μάχην διὰ τοσοῦτου πολέμου, πάντες ἀπεδείξατε τὴν πρὸς τὴν πατρίδα ἀφοσίωσιν. Σᾶς ἐξορκίζω νὰ μὴ χάσητε τὸ θάρρος, ἀλλὰ ν' ἀποδείξητε ψυχῆς σθένος. Ἐὰν ἀκούσητε τοὺς λόγους μου, σᾶς ὑπόσχομαι τὴν νίκην». Καὶ εἰς τοὺς λόγους τούτους τοῦ αὐτοκράτορος, αἱ καρδίαι πάντων ἠνώθησαν πρὸς τὴν ἐκείνου, ἔκλαυσαν, καὶ, ἀλλήλους περιπτυχθέντες, ἠτήσαντο ἀμοιβαίαν συγχώρησιν διὰ τὰς ἀμαρτίας αὐτῶν. Δὲν ἐσκέπτοντο πλέον οὔτε τὰς συζύγους,

οὔτε τὰ ἀγαπητὰ τέκνα, οὔτε τὰ συμφέροντα αὐτῶν. Ἡ μόνη σκέψις πάντων ἦτο ν' ἀποθάνωσιν ὑπὲρ τῆς πατρίδος.

Τὸ ἑσπέρας τῆς αὐτῆς ἡμέρας, ὁ βασιλεὺς, πᾶσα ἡ αὐλὴ, ὄλος ὁ κληρὸς, πάντες οἱ ἀρχηγοὶ τοῦ στρατοῦ, καὶ πλῆθος μέγα λαοῦ μετέβησαν εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν καὶ ἐδεήθησαν ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῆς πόλεως. Μετὰ δὲ τοῦτο ὁ βασιλεὺς καὶ οἱ ἄλλοι ἀπῆλθον καὶ κατέλαβον τὰς ὠρισμένας αὐτοῖς θέσεις, καὶ ἀνέμενον οἱ γενναῖοι οὗτοι ἄνδρες τὴν ἔφοδον τῶν τούρκων, πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ὑπερόχου ἀνδρείας αὐτῶν.

Ὁ βασιλεὺς ἀκολούθως καὶ ἄνευ συνοδείας μετέβη εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἁγίας Σοφίας καὶ μετέλαβε τῶν ἀχράντων μυστηρίων καὶ ἱππεύσας—ἱππευε, λέγει ἡ παράδοσις, ὠραῖον ἀραβικὸν ἵππον—μετέβη εἰς τὰ ἀνάκτορα τῶν Βλαχερνῶν, ἐν οἷς καθ' ὅλην τὴν πολιορκίαν διέμενον ἐν αὐτοῖς ἔμεινον ἐπὶ τινὰς στιγμὰς, καὶ, ἐπωφελούμενος τῆς βραχείας ταύτης ἐν τοῖς ἀνακτόροις διατριβῆς, ἐζήτησεν ἀπαξ ἔτι συγχώρησιν παρὰ πάντων ἐκείνων τῶν παρόντων, οὓς τυχὸν παρεπίκρανε. «Τίς δὲν θὰ συνεκινεῖτο, ἀνακράζει ὁ φίλος καὶ σύμβουλος τοῦ βασιλεὺς Φραντζῆς, ἐκ τοιοῦτης συγκινητικῆς σκηνηῆς! Ποία καρδιά ἠδύνατο νὰ κρατήσῃ τὰ δάκρυα αὐτῆς.

Ἀπὸ τῶν ἀνακτόρων τούτων μετέβη εἰς τὸ πεδῖον τῆς μάχης μικρὸν μετὰ τὸ μεσονύκτιον, ὅποτε ἤρξατο ἡ γενικὴ ἀπὸ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης ἔφοδος. Ἡ πρώτη καὶ δευτέρα ἔφοδος κατὰ τῶν χερ-

σαίων τούτων τειχῶν ἀπεκρούσθησαν, ἐπῆλθεν ἡ τρίτη σφοδροτάτη ὑπὸ τοῦ ἀρίστου τουρκικοῦ στρατοῦ καὶ τὴν ἀρχηγίαν αὐτοῦ τοῦ σουλτάνου. Οἱ βυζάντιοι ἠμύνοντο γενναίως, μαχόμενοι ὡς λέοντες, ἔχοντες ἐπὶ κεφαλῆς τὸν ἡρώα βασιλέα, κατὰ τὴν πύλην τοῦ ἁγίου Ρωμανοῦ. Ἀλλὰ ὀλίγον ἀνωτέρω τῆς πύλης τῆς Ἀδριανουπόλεως ὑπῆρχε παραπυλὶς ὀνόματι Κερκόπορτα, ἡ πύλη τοῦ Σιρκ, ἣτις ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν ἔμενε κλειστή. Ἡ παραπυλὶς αὕτη, ἄγνωστόν πως ἀφέθη ἀνοικτῆ, ἢ μᾶλλον ἐλησμονήθη ἀνοικτῆ. Δι' αὐτῆς δὲ εἰσῆλθον οἱ τουρκοὶ ὡς καὶ διὰ τοῦ ρήγματος τῶν τειχῶν, ἐν τούτῳ δὲ τῷ μεταξὺ ἐπληρώθη ὁ γενναῖος στρατηγὸς Ἴω. Ἰουστινιάνης, γίγας καὶ ἰσχύων καὶ ἀνὴρ πολεμικὸς, ὡς γράφει ὁ Δούκας, ὅστις, παρὰ τὰς προτροπὰς τοῦ βασιλέως, ἀπεχώρησε τῆς μάχης, ἕνεκα τῆς πληγῆς αὐτοῦ. Ἡ ἀποχώρησις αὕτη, ἣτις ποικιλοτρόπως σχολιάζεται ὑπὸ τῶν συγγραφέων, ἐπήνεγκε σύγχυσιν καὶ ἀποσύνθεσιν τοῦ τάγματος τοῦ Ἰουστινιάνη. Οἱ πολέμοι εἰσώρμησαν ἤδη ἐντὸς τῆς πόλεως, ὅτε ὁ βασιλεὺς ἐπὶ τῶν ἐπάλλεων ἐμάχετο. Βλέπων δὲ ὅτι τὸ πᾶν ἀπώλετο, κεντήσας τὸν ἵππον, κατὰ τὸν Φραντζῆν, δραμὸν ἔφθασεν ἔνθα τὸ πλῆθος τῶν ἐχθρῶν ἤρχετο, «καὶ ὡσπερ ὁ Σαμφὼν ἐπὶ τοὺς ἀλλοφύλους ἐποίει. Ὡς ἰδεῖν θαῦμα ξένον τοὺς ἐντυχόντας καὶ βλέποντας· βρυχόμενος ὡς λέων καὶ τὴν ρομφαίαν ἐσπασμένην ἔχων ἐν τῇ δεξιᾷ πολλοὺς τῶν πολεμίων ἀπέσφαξε· καὶ τὸ αἷμα ποταμῆδὸν ἐκ τῶν ποδῶν καὶ τῶν χειρῶν αὐτοῦ ἔρρεε».

Ἄλλος συγγραφεὺς ἀναφέρει ὅτι ὁ Κωνσταντῖνος, ἰδὼν ὅτι πᾶσα ἐλπίς ἐξέλιπε, καλέσας τοὺς πιστοὺς εἰς αὐτὸν ὅπως τὸν ἀκολουθήσωσιν, ἀφίππευσε καὶ, ἀποβαλὼν τὰ αὐτοκρατορικὰ σήματα, φυλάξας μόνον τὰ πέδιλα, κεκοσμημένα διὰ τοῦ δικεφάλου ἀετοῦ, ἀνέσπασε τὸ ξίφος καὶ, καλυπτόμενος ὑπὸ τῆς ἀσπίδος αὐτοῦ, ὤρμησεν εἰς τὴν ἰσχυροτέραν συμπλοκὴν, θέλων ἔτι μετ' ἀξιοθαυμάστου γενναιότητος ν' ἀποκρούσῃ τὸ ὕστατον τοὺς ἀναριθμήτους πολεμίους. Ὁ δὲ Δούκας λέγει ὅτι ὁ «βασιλεὺς ἰστάμενος βαστάζων σπάθη καὶ ἀσπίδα εἶπεν ἀξιολύπητον λόγον «Δὲν ὑπάρχει χριστιανὸς νὰ λάβῃ τὴν κεφαλὴν μου», διότι ἐναπελείφη μόνωτατος». Ἄλλος δὲ πάλιν συγγραφεὺς ἀναγράφει ὅτι τὴν τελευταίαν στιγμὴν ἰδὼν τοὺς ἐχθροὺς εἰσελθόντας εἰς τὴν πόλιν εἶπεν «ἡ πόλις ἐκυριεύθη καὶ ἐγὼ ζῶ ἀκόμη!». Ἐπεσε δὲ ἐνδόξως, βληθεὶς πιθανῶς ὑπὸ ἐχθροῦ ἐκ τῶν ὀπισθεν, ὡς λέγει ὁ Δούκας.

Ἀναγράφων τὸν ἐνδοξὸν θάνατον τοῦ Κωνσταντίνου ὁ προμνησθεὶς γαλάτης συγγραφεὺς παρατηρεῖ· «Οἱ συνοδεύοντες τὸν βασιλέα ἀπώλεσαν τὰ ἔχνη αὐτοῦ ἐν τῇ συμπλοκῇ. Οὗτος δὲ ἀποφασίσας ν' ἀποθάνῃ, μαθὼν τὴν ἄλωσιν τῆς πόλεως αὐτοῦ, ἔπεσεν ὡς ἀπλοῦς στρατιώτης. Οὐδεὶς τῶν περὶ αὐτὸν, εἶδε τὰς τελευταίας αὐτοῦ

στιγμάς. Πάντες σὺν αὐτῷ ἀπόλοντο. . . . «Οὕτως ἐνδόξως ἐξέπνευσε, πλησιέστατα πρὸς τὴν πύλην τοῦ ἁγίου Ρωμανοῦ, ὁ Κωνσταντῖνος Δραγάτης, δέκατος τέταρτος τοῦ αὐτοῦ ὀνόματος, τὴν πρωτὴν τῆς 29 μαΐου τοῦ 1453, τρίτην ἡμέραν τῆς ἐβδομάδος, πεντηκοστὴν πέμπτην ἡμέραν τῆς πολιορκίας. «Ἦγεν ἡλικίαν, λέγει ὁ Φραντζῆς, ὅτε ὑπέστη τὸ μαρτύριον, τεσσαράκοντα ἐννέα ἐτῶν, τριῶν μηνῶν καὶ εἴκοσιν ἡμερῶν». Ὁ θάνατος αὐτοῦ ὑπῆρξε θάνατος ἡρώως, ὅστις βαδίζει πρὸς τὸν θάνατον καὶ ἀποθνήσκει. Ἡ πατριωτικὴ θλίψις τοῦ συμπαθοῦς τούτου ἡγεμόνος ἀποσπᾷ τὰ δάκρυα τῶν μᾶλλον ἀπαθῶν».

Ὁ αὐτὸς συγγραφεὺς ἐν τοῖς προλεγομένοις αὐτοῦ λέγει τὰ ἑξῆς· «Ἡ πολιορκία τῆς Κωνσταντινουπόλεως θὰ διαμείνῃ διάσημος εἰς αἰῶνας αἰῶνων, ἔνεκα τῆς θαυμασίας γενναιότητος χιλιάδων τινῶν γενναίων ἰδίᾳ ἐλλήνων, οἵτινες ὑπερήσπισαν τὰ τεῖχη τῆς βασιλίδος τῶν πόλεων, τῆς θεοφρουρήτου πόλεως, μέχρι τῆς τελευταίας αὐτῶν πνοῆς, ἐν μόχθοις ἀτελευτήτοις, ἐπὶ δύο μῆνας, ἐναντίον ἐχθροῦ εἰκοσάκις καὶ πλέον ὑπερέρου ἀριθμητικῶς, ἐναντίον τοῦ πρώτου στρατοῦ τοῦ κόσμου κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην».

* * *

Ἄλλος φιλέλληνας γαλάτης συγγραφεὺς(1) ὁμι-

(1) Schlumberger σελ. 309-310.

λῶν περὶ τοῦ τελευταίου αὐτοκράτορος ἔλεγε τὰ ἑξῆς «Ἐκτοτε ὁ ἀτυχῆς βασιλεὺς, βλέπων ὅτι τὸ πᾶν ἀπόλετο, ἠθέλησε νὰ σώσῃ τοῦλάχιστον τὴν τιμὴν τῆς αὐτοκρατορίας, ὅπως προετοιμάσῃ ἐν ἀπωτέρῳ, ἀλλ' ἀσφαλεῖ μέλλοντι, τὰς ἐπανορθώσεις, αἵτινες ἀναντιρρήτως ὀφείλονται τῇ ἐκουσίᾳ θυσία καὶ τῷ ἐπιδειχθέντι ἡρωϊσμῷ. Ὁ τελευταῖος αὐτοκράτωρ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἔγνω νὰ τελειώσῃ κατὰ τὸν τρόπον τῶν ἀρχαίων ἡρώων, ἔχων τὰ ὄπλα εἰς χεῖρας καὶ ἀτενίζων τὸν ἐχθρόν. Ἔμαθε τὴν τέχνην τοῦ καλῶς θνήσκειν, συλλέγων τὰ ἀξιώματα καὶ τὰ παραδείγματα ἐκείνων, οἵτινες ὑπέφερον ὑπὲρ τῆς πίστεως αὐτῶν κατὰ τοὺς χρόνους, κατὰ τοὺς ὁποίους οἱ τελευταῖοι ζῶντες τοῦ στωϊκισμοῦ ἀπέβαινον οἱ πρῶτοι ἐν τοῖς χριστιανοῖς. Ὁ αὐτοκράτωρ, ἠττηθεὶς, οὐδαμῶς περὶ τῆς πατρίδος αὐτοῦ ἀπηλπίσθη, διότι ἐγίνωσκεν ὅτι ἡ ἐθνικὴ παράδοσις (ἡ ἰδέα ὡς λέγουσιν ἐκεῖ κάτω) θ' ἀνθήσῃ καθαρωτέρα ἐν τῷ αἵματι τοῦ μάρτυρος αὐτοκράτορος»(1). Ὑπαινίσσεται δὲ ἐν τοῖς ἔπειτα ὁ συγγραφεὺς τὴν παράδοσιν, καθ' ἣν τὴν ἡμέραν τῆς ἀλώσεως ὁ ἱερεὺς τοῦ ναοῦ τῆς Ἁγίας Σοφίας κρατῶν τὸ ἅγιον ποτήριον, ἀνοιγέντος τοίχου, εἰσῆλθεν εἰς αὐτὸν,

(1) Gaston Deschamps. Ἐφημερὶς Παρισίων Temps, 5 novembre 1912.

ὅστις ὀπισθεν αὐτοῦ ἐπανεκλείσει. Ἐλπίζεται δὲ ν' ἀνοιγῆ καὶ πάλιν.

Περὶ τοῦ λειψάνου τοῦ Κωνσταντίνου οὐδὲν τὸ σαφὲς εἶνε γνωστὸν, μολονότι πολλὰ ὑπὸ ἀρχαίων τε καὶ νεωτέρων ἐγράφησαν περὶ τοῦ θέματος τούτου. Τὰ πάντα προῆλθον σχεδὸν ἐκ παραδόσεων ὡς εἶνε καὶ ἡ περὶ ταφῆς αὐτοῦ ἐν τῷ ἀγίῳ βήματι τῆς Ἁγίας Σοφίας, ὡς εἶνε καὶ ὁ ἐν Μεφᾶ δεικνυόμενος τάφος, ὡς εἶνε καὶ ἡ ὑπαρξίς αὐτοῦ ἐν τῷ ναῷ τῆς ἁγίας Θεοδοσίας, κατὰ τὴν τέως κρατοῦσαν γνώμην (Γ'κιουλ-τζαμί). Πρὸ ἔτους ὠμιλήσαμεν ἐκτενῶς περὶ τοῦ θέματος τούτου ἐν τῷ Ἀρχαιολογικῷ τμήματι τοῦ Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου, θεωρήσαντες πιθανὴν τὴν φερομένην πληροφορίαν τὴν ὑπὸ χρονικοῦ κρητικῆς, μνημονευομένου ὑπὸ τοῦ μακαρίτου Σάββα, ἐν πραγματείᾳ περὶ τῆς πρώτης ἑλληνικῆς τυπογραφίας, δημοσιευθείσης ἐν τῷ περιοδικῷ τῶν Ἀθηνῶν *Μελέτη* (1908). Κατὰ τὸ χρονικὸν τοῦτο διάστημα, οἱ κρητες, ἀπελθόντες τῆς Κωνσταντινουπόλεως, παρέλαβον μεθ' ἑαυτῶν εἰς Κρήτην τὸ λείψανον τοῦ μάρτυρος Κωνσταντίνου. Εἶνε δὲ γνωστὸν ὅτι οἱ κρητες ἐμάχοντο κατὰ τοῦ στρατοῦ τοῦ Πορθητοῦ καὶ οὐδόλως ἐδέξαντο νὰ παραδοθῶσι, προτιμῶντες ν' ἀποθάνωσι καὶ ὅτι τοῦτο

μαθὼν οὗτος ἐπέτρεψεν εἰς αὐτοὺς ν' ἀπέλθωσι μετὰ τῶν ὄπλων καὶ τῶν πλοίων αὐτῶν.

Δὲν ἠδύνατο δὲ τὸ λείψανον τοῦ οὔτω γενναίως πεσόντος νὰ περιποιηθῶσιν ἄλλοι, ἢ ἄνδρες ἡρωϊκῶς ἐπίσης πολεμήσαντες. Αὐτοὶ δὲ ἦσαν οἱ μόνοι χριστιανοὶ, οἵτινες ἠδύνατο νὰ παραλάβωσιν, ὡς νεώτεροι σπαρτιᾶται, τοῦ ἀναδειχθέντος σπαρτιάτου τὸ λείψανον.

Ὁ *Gaston Deschamps*, ὁ συγγραφεὺς ἄλλων τε ἔργων καὶ τῆς *Ἑλλάδος*, ἐν τῇ προμνησθείσῃ διατριβῇ αὐτοῦ ἐπάγεται ὅτι «διηγοῦνται ὅτι ὁ Κωνσταντίνος κατὰ τὰς ἐσχάτας ἡμέρας τοῦ ἀνησύχου αὐτοῦ βίου, μικρὸν πρὸ τοῦ τραγικοῦ αὐτοῦ τέλους, διαλεγόμενος πρὸς τοὺς οἰκείους, ὠμίλει αὐτοῖς περὶ τῆς Σπάρτης, ἧς διοικητὴς ὑπῆρξε καὶ ἐπέμενε ἐπὶ τῶν ἀρετῶν ἐκείνων αἱ ὁποῖαι ἐξασφαλίζουσι τὴν σταθερότητα τῶν λαῶν καὶ τὴν ἀσφάλειαν τῶν αὐτοκρατοριῶν. Ρίπτων δὲ βλέμμα περὶ ἑαυτὸν πρὸς τὸ ἐξησθενημένον, ἐν παραλυσίᾳ καὶ πρὸς τὴν καταστροφὴν βαῖνον Βυζάντιον εἶπε :

«Ἐπιβάλλεται εἰς ἡμᾶς μακρὰ τις δοκιμασία. Τὸ ἡμέτερον ἔθνος, ἐπὶ μακρὸν ὑπάρξαν εὐτυχές, δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν εὐτυχίαν ταύτην. Πρέπει νὰ ἐργασθῶμεν, νὰ καθαρίσωμεν τὰς ψυχὰς ἡμῶν ἐν τῇ θλίψει τῶν δακρύων, νὰ ἐνισχύσωμεν τὰς καρδίας ἡμῶν, ἀναμένοντες τὴν ἡ-

μέραν, καθ' ἣν ἡ ἀναγεννωμένη ἐλευθερία θὰ κατα-
γάσῃ τὸ μέτωπον τῶν ἐπιγόνων ἡμῶν. Ἡ ἡμέρα
ὅμως αὕτη εἶνε μακρὰν· φεῦ! Πόσα βάσανα, πό-
σαι ταπεινώσεις πρὸ τῆς περιποθῆτου ταύτης
αὐγῆς! Πόσοι τῶν ἡμετέρων θὰ κλείσωσι τοὺς
ὀφθαλμοὺς διὰ τοῦ θανάτου, ἀναζητοῦντες ἀνὰ τὸν
ὑπὸ νεφῶν κεκαλυμμένον ὀρίζοντα τὴν ἀνατολὴν
τῆς ὠραίας ταύτης ἡμέρας. Ἡ ἡμέρα ὅμως αὕτη
θὰ ἔλθῃ, γνωρίζω τοῦτο. Θὰ ἔλθῃ ὅταν ἡ δοκιμα-
σία καταστῇ ἀρκετὴ διὰ τὴν παλιγγενεσίαν καὶ τὴν
ἀπελευθέρωσιν. . . . . Τότε ὁ διάδοχος τοῦ Μεχ-
μέτ τούτου, ὅστις ἀφαιρεῖ νῦν ἀφ' ἡμῶν τὸ αὐτο-
κρατορικὸν ἡμῶν ἄστυ, θ' ἀκούσῃ κρουομένην τὴν
Χρυσῆν Πύλῃν ὑπὸ τῶν ἀναγεννηθέντων λαῶν,
ἀπαιτούντων τὴν κληρονομίαν τοῦ Κωνσταντίνου».

Λοιπὸν ἡ ροδοδάκτυλος ἠὼς ἐπεφάνη. Διήλ-
θομεν ἀληθῶς χρόνους δακρῦων καὶ θλίψεων, ἀλλ'
ἤδη χαιρετίζομεν τὴν ἀναγέννησιν, τὴν ἀνάστασιν
καὶ τὴν ἐλευθερίαν. Ἡ ψυχὴ τοῦ μάρτυρος ἀγάλλ-
εται νῦν καὶ εὐλογεῖ τὸν λαὸν ἐκεῖνον, ὅστις
ἐγένετο καὶ ἄρτι θαυμαστὸς παρασκευάσας τοὺς ἐν-
δόξους τοῦ Σκρᾶ ἄνδρας.

ΠΡΟΣ ΕΞΗΓΗΣΙΝ ΤΙΝΩΝ

φράσεων ἐν τῇ διατριβῇ, δεόν νὰ προσθέσῃ ἡ Ἐπιτροπὴ
τῶν ἐκδόσεων ὅτι ἡ διάλεξις τοῦ πολυμαθοῦς κ. Ὀδυσ.
Ἀνδρεάδου ἐγένετο ἔξω τῶν χερσαίων τειχῶν, εἰ τὸν
ὑπὸ τοῦ ἀξιολόγου κ. Ν. Κοντοπούλου διευθυνόμενον κη-
πῶν. Ἡ τοποθεσία αὐτοῦ κεῖται μεταξὺ τῶν ἱστορικῶν
πυλῶν τοῦ ἀγίου Ρωμανοῦ (τοπ-καποῦ) καὶ Μυριάνδρου
ἢ Χαρισίου (Ἐδιρνέ-καποῦ), ἔχει δὲ σχεδὸν ἀπέναντι αὐ-
τῆς τὴν πύλῃν τοῦ Πέμπτου λεγομένην, καὶ πλησίον τὸν
ποταμίσκον Λύκον.

Ἡ διάλεξις ἦτο ἐβδόμη τοῦ ἔτους τούτου καὶ διεξή-
χθη κατὰ τὴν δευτέραν τῶν ψυχαγωγικῶν καὶ διδακτικῶν
ἐκδρομῶν, τὰς ὁποίας καθιέρωσεν ἐφέτος ὁ Ἁγαθοεργὸς
Σύλλογος τῶν ἐλληνίδων. Περὶ τῶν ἐκδρομῶν, τοῦ
πνεύματος αὐτῶν, τοῦ χαρακτῆρος, καὶ τῆς κοινωφελείας
ἔγραψαν αἱ ἐφημερίδες «Νεολόγος»-«Ταχυδρόμος»-«Πρό-
δος» καὶ «Πατρίς», ἰδίᾳ δὲ περὶ τῆς τρίτης. Αἱ ἐκδρομαὶ
δὲν γίνονται πρὸς χρηματισμὸν, ἀλλ' οὐδεὶς δύναται νὰ
λάβῃ μέρος εἰς αὐτὰς ἐὰν δὲν ἔχῃ πρόσκλησιν ἐνὸς ἐκ τῶν
μελῶν τοῦ Συλλόγου, τακτικοῦ ἢ ἐπιτίμου.— Δὲν ἐπιτρέπε-
ται δὲ νὰ προσκληθῶσιν αἱ δι' οἰονδήποτε λόγον ἀποσχί-
σθεισαι τοῦ Συλλόγου, καὶ ὅσαι διεγράφησαν, ἢ παρητή-
θησαν.

Ἡ κατὰ τὴν δευτέραν ἐκδρομὴν διάλεξις ἦτον ἡ ἑβδόμη τῆς ἐφετεινῆς περιόδου. Αἱ πέντε ἐγένοντο ἐν τῇ Μ. τοῦ Γ. Σχολῆ ὑπὸ τῶν καθηγητῶν κκ. Π. Γ. Παπακωνσταντίνου, Χρ. Πανταζίδου, καὶ Ἰω. Παπαδοπούλου, καὶ ὑπὸ τοῦ Μ. χαρτοφύλακος κ. Μ. Ι. Γεδεών, ὑπὸ τοῦ ὁποίου ἐγένετο καὶ ἡ ἕκτη διάλεξις, ἐν Ἀφαμείᾳ (Μακροχωρίῳ) ἐν τῇ λέσχῃ τῆς «Ἑλληνικῆς Ἐνώσεως», τῇ 19 ἀπριλίου, κατὰ τὴν πρώτην ἐκδρομὴν. Αὐτὸς δὲ καὶ τῇ 7 μαΐου, ἡμέραν τῆς διαλέξεως τοῦ κ. Ἀνδρεάδου, προλογίζων ἀνήγγειλεν ὅτι, ἄγομεν τὴν μεγάλην ἑορτὴν τῆς ἀναλήψεως τοῦ Κυρίου ἡμῶν, κατὰ τὴν ὁποίαν, ὀλίγα πρὸ τῆς ἀλώσεως ἔτη, πανήγυριν εἶχον οἱ εὐσεβεῖς ἡμῶν πρόγονοι ἐν τινι ναῷ τιμωμένῳ ἐπ' ὀνόματι τῆς θείας Ἀναλήψεως, κειμένῳ ἕσθθεν ἡ ἕξω τῆς ἱσταρικῆς πύλης τοῦ ἁγ. Ρωμανοῦ, καὶ προσέθηκεν ὅτι, τρεῖς ἀκόμη ναοὺς δέον νὰ ζητήσωμεν ἐντὸς ἢ ἐκτὸς τῶν τειχῶν τῶν περὶ τὴν πύλην τοῦ ἁγίου Ρωμανοῦ. Τὸν πρῶτον ἐνόμισεν ὅτι διεῖδεν ὁ ἀείμνηστος Ἀλέξ. Πασπάτης ἐν τῷ σημερινῷ μικρῷ μωαμεθανικῷ τεμένει Μοναστηρ-μεστζητῆ, ναῷ δῆθεν ὄντι τῶν ἁγίων μαρτύρων Μη-νοδώρας Μητροδώρας καὶ Νυμφοδώρας.

δεύτερον ναὸν ἴσως θὰ εὕρωμεν τὸν εἰς ὄνομα τῆς ἁγίας Ἐρμιόνης, τῆς τοῦ ἀποστόλου Φιλίππου θυγατρὸς, κείμενον πλησίον τοῦ ναοῦ τοῦ

ἁγίου Ρωμανοῦ, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ λεγομένου Σιρμονδιανοῦ Συναξαρίου.

τὸν τρίτον ναὸν θὰ δεχθῶμεν ὑπάρχοντα, ἔσω βεβαίως τῆς ἱστορικῆς ταύτης πύλης, ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγίου Ρωμανοῦ, διότι πολλάκις αἱ πύλαι ἐπωνομάζοντο ἀπὸ τινος παρακειμένου ναοῦ, καθὼς ἡ πύλη τῶν Ἀσωμάτων, τὸ παραπόρτιον τοῦ Καλλινίκου, ἡ πύλη τῆς ἁγίας Βαρβάρας, πλησίον τοῦ ἀνακτόρου Τόπ-καπου, κλπ. Ναὸς τοῦ ἁγ. Ρωμανοῦ, κατὰ τι χειρόγραφον τῆς ἐν Παρισίοις ἐθνικῆς βιβλιοθήκης (τὸ 1594) ὑπῆρχε πλησίον τοῦ Δευτέρου, τὸ δὲ Δεύτερον τοῦτο περιελάμβανε τὰ ἀπὸ τοῦ Τόπ-καπούπρὸς τὴν Μελανδησίαν (Μεβλεβι-χανὲ-καπού) καὶ πέριξ κείμενα μέρη ὁ ναὸς εὐρίσκετο εἰς τὰ Ἐλεβίχου, τοποθεσίαν οὕτω λεγομένην, ἐκεῖ δὲ πλησίον ἦτο καὶ ὁ ναὸς Ἐρμιόνης.

Εἰς τὰ μέρη λοιπὸν αὐτὰ, ὅπου οἱ προπάτορες ἡμῶν τὴν ἡμέραν τῆς Ἀναλήψεως προσήρχοντο πανηγυρίζοντες, ἦλθον τὰ μέλη τοῦ Συλλόγου τῶν ἑλληνίδων, μετὰ τῶν γονέων, ἀδελφῶν καὶ συγγενῶν αὐτῶν, εἰς μνήμην τῶν προαποικομένων, διπλὴν πανήγυριν ἄγοντα, καὶ Ἱεράν καὶ κοσμικὴν, καὶ πνευματικὴν, διότι πρέπει νὰ συνδέωμεν τοιαύτας ψυχαγωγικὰς πανηγύρεις, ἐν ἀδελφικῇ συγκροτουμένης ἀγάπῃ, πρὸς τὴν μνήμην ἐκείνων, ὅσοι σῴζοντες τὸ παρὸν τὸ κατ' αὐτοὺς παρεσκεύαζον εἰς τοὺς ἀπογόνους αὐτῶν εὐελπι μέλλον. Μετὰ τὴν βραχυτάτην ταύτην τοῦ κ. Γεδεών εἰσαγωγὴν, ὡμίλησεν ὁ κ. Ἀνδρεάδης.

ΑΓΓΕΛΙΑ

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΩΦΕΛΙΜΩΝ ΓΝΩΣΕΩΝ

ΕΞΕΔΟΘΗΣΑΝ ΤΟ Α' ΤΟ Β' ΚΑΙ ΤΟ Γ' ΤΕΥΧΟΣ εἰς 64 σελίδας τὸ μὲν, ἀνὰ 32 τὰ δέ. Τιμᾶται τοῦλάχιστον τὸ Α' 25 γρόσια διὰ τοὺς ἐν τοῖς ἀρρεναγωγείοις καὶ παρθεναγωγείοις μαθητεύοντας 12 1)2 τὸ Α' ἀνὰ 5 τὸ Β', καὶ τὸ Γ', τὰ δὲ κατόπιν εἰς τὸ ἥμισυ τοῦ ἀντιτίμου.

ΙΔΡΥΤΑΙ ΤΗΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ἀναγράφονται ὅσοι μέχρι τῆς 30 ἰουνίου προκαταβάλωσιν, ἐγχειρίζοντες εἰς τὰς ἐπιδιδούσας τὴν παροῦσαν ἔκδοσιν, τοῦλάχιστον 1 λίραν.

ΔΙΚΑΙΟΥΝΤΑΙ ΟΙ ΙΔΡΥΤΑΙ πάντες τὸ Α' φυλλάδιον νὰ λάβωσι δωρεάν· ὅσοι ἔδωκαν 1 λίραν λαμβάνουσι τὰ κατόπιν, ἕως τέλους τοῦ 1920, εἰς τὸ ἥμισυ τοῦ ἀντιτίμου, ὅσοι 2 λίρας καὶ πλέον θὰ λαμβάνωσιν πάντα τὰ τοῦ 1920 φυλλάδια δωρεάν. Οἱ προκαταβάλλοντες 3, θὰ λαμβάνωσιν ἕν δωρεάν, καὶ δύο φυλλάδια εἰς τὸ ἥμισυ τῆς τιμῆς, ὅσοι λίρας 4 καὶ ἄνω λαμβάνουσι δύο δωρεάν καὶ τέσσαρα εἰς τὸ ἥμισυ τῆς τιμῆς. Ἄλλὰ τὰ μέλη τοῦ Συλλόγου τὰ προκαταβάλλοντα μίαν λίραν δικαιούνται νὰ λάβωσι πάντα τὰ φυλλάδια τοῦ 1920 δωρεάν, εἰς τὸ ἥμισυ δὲ τοῦ ἀντιτίμου θὰ λάβωσιν αὐτὰ ὅσαι τῶν μελῶν χωρὶς νὰ δώσωσι 1 λίραν εὐρίσκονται ἐν τάξει πρὸς τὸ ταμεῖον.

ΟΙ ΚΑΤΑ ΦΥΛΛΑΔΙΑ ΑΓΟΡΑΖΟΝΤΕΣ ἀπευθυνθῆσονται εἰς ἕν ἐκ τῶν μελῶν τῆς ἐπιτροπείας τῶν ἐκδόσεων, ἢ τῶν μελῶν τοῦ διοικητικοῦ συμβουλίου τοῦ Συλλόγου, ὡς καὶ εἰς τὸ βιβλιοπωλεῖον Καλλιφρονος καὶ εἰς τὸ Πατριαρχικὸν Τυπογραφεῖον.

ΣΗΜ.—Πρὸς ἀποφυγὴν ἀποπλανήσεως, καθίσταται γνωστὸν ὅτι τὸ διοικητικὸν συμβούλιον ἀποτελοῦσιν αἱ δεσποινίδες Βιργινία Α. Ξύνδα, πρόεδρος, Ἀφροδίτη Λάμπογλου, ἀντιπρόεδρος, Αἰκατερίνη Κουνενῆ, γενικὴ γραμματεὺς, Πανδώρα Οἰκονομίδου, εἰδική, Σοφία Σινιόσογλου, ταμίας, Σοφία Γεδεών, βιβλιοφύλαξ, Ραλλοῦ Ζαχαριάδου, Λουκία Χαριτωνίδου, Ζηνοβία Πατρικὴ (ἀποσυρθεῖσα ἀπὸ τῆς ἐπιτροπείας τῶν ἐκδόσεων), καὶ Αἰκατερίνη Ἀηδονοπούλου, σύμβουλοι.

ΙΔΡΥΤΑΙ ΤΗΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ

(ὅσοι προκατέβαλον γρόσια 100 καὶ ἄνω)

Οἱ σεβασμ. μητροπολίται: * Κυζίκου Κωνσταντῖνος, Νικαίας Βασίλειος 300, Ἀμασείας Γερμανὸς 400, Αἴνου Ἰωακεῖμ, Κοριτσᾶς Γερμανὸς, Βιζύης Ἀνθιμος, Δαρδανελλίων Εἰρηναῖος, ἐπίσκοπος Εἰρηνοπόλεως Φώτιος 200, Μ. πρωτοσύγκελλος Ἀθηναγόρας 300, Μ. χαρτοφύλαξ Μ. Ι. Γεδεών 400, Κυπρ. Σινιόσογλος, ἰατρός, 300, Γερμανὸς Ἀθανασιάδης, διάκονος, ὑπογραμματεὺς τῆς ἱερᾶς Συνόδου.

Π. Γ. Παπακωνσταντῖνου, καθηγητῆς τῆς Μ. τοῦ Γ. Σχολῆς 200—οἱ καθηγηταὶ τῆς Σχολῆς ἱερολογ. Δωρόθεος Γεωργιάδης, Ἀλέξ. Ἰατρόπουλος, καὶ ὁ γραμματεὺς αὐτῆς Ἀνδρέας Ι. Σπαθάρης.

Λουκᾶς Ν. Κανάκης 250.

Παπάζογλος Παντελ. 200.

Ἐρριέτα Γ. Κωνσταντινίδου, διευθύντρια τοῦ ἔθνικο Ἰωακειμείου παρθεναγωγείου—Σοφοῦλα Πακλατζόγλου 200—Ἀγγελικὴ Νικολαΐδου—Ἀλεξάνδρα Ζιβρά—Ἰσαβέλλα Μ. Γεδεών—Κορνηλία Κρυσταλλίδου 101—Λουκία Ν. Χαριτωνίδου 105—Μερόπη Κουρέκογλου 101—Μερόπη Α. Ξύνδα—Πηνελόπη Καζαντζόγλου 101—Σοφία Μ. Γεδεών—Σοφία Παπάζογλου.

Αἱ δεσποινίδες Εὐφροσύνη Ν. Καραγιαννίδου καὶ Σοφία Σινιόσογλου ἀνεκηρύχθησαν ἰδρύτριαι, διὰ τὴν ἀποτελεσματικὴν αὐτῶν ὑπὲρ τῆς ἐκδόσεως ἐργασίαν.

* Ὃπου δὲν σημειοῦται ἀριθμὸς, σημαίνει ὅτι οἱ ἀναγραφόμενοι προκατέβαλον 100 γρόσια ἀκριβῶς.

Ἄγγελιδης Ἀρίσταρχος, Ἀγνιάδης Ἰωάννης, Ἀδελφοὶ Κοντογιάννη 200, Ἀθανασιάδης Ναθαναήλ, Ἀποσίδης Γεώργιος, Βασιλειάδης Ἰωάννης, Γεωργιάδης Ἀθανάσιος 120, Δημητριάδης Ἰωάννης, σχολάρχης Χάσκιοι, Δημητριάδης Σοφοκλῆς, Δοπτόγλου Πρόδρομος, Ἰπεκτζόγλου Ἰωάννης Κελαηδίτης Θεόδωρος — Κελαηδίτης Γεώργιος Θ., Κλωνάρης Μηνάς, Κουμερκιαρίδης Γεώργιος, — Κουνενῆς Ἰωάννης, Κουνενῆς Κωνσταντῖνος, Κυριακίδης Ἄγγελος, Λίκος Ἀπόστολος, Μαυρίδης Παναγιώτης, Μιχαηλίδης Γεώργιος 101, Μιχαηλίδης Μιχαήλ 101, Μουράδογλου Βασίλειος 151, Μουράδογλου Εὐδόκιος 101, Μωραΐτης Χαραλάμπης, † Νικολαΐδης Νικόλαος 101, Οἰκονομίδης Σωκράτης, Παπαδόπουλος Παντ. † Ρίτσος Βασίλειος, ἰατρός, Σαχινίδης Πρόδρομος, Σινιόσoglους Πρόδρομος 101, Στανίτσας Ἀχιλλεὺς, Τρυφίδης Πηλεὺς, Χρυσοχέρης Ἰωάννης.

Τῶν ἰδρυτῶν ὁ Νικολαΐδης καὶ ὁ Ρίτσος ἀπεβίωσαν πρὸ τῆς ἐκτύπωσης τοῦ πρώτου τεύχους.

Οἱ σεβ. μητροπολίται Πισιδείας καὶ Δράμας ἐχορήγησαν ὡς ἀντίτιμον τοῦ Α' τεύχους ἑκάτερος 50 γρόσια — ὁ δὲ κ. Ξεν. Ἀθ. Σιδερίδης 80 γρόσια διὰ τὰ τέσσαρα πρῶτα τεύχη τοῦ 1920.

Εἰς τοὺς ἰδρυτὰς συνηριθμήθησαν οἱ χορηγήσαντες τὴν ὕλην τοῦ Β' καὶ τοῦ Γ' φυλλαδίου ἔλλογμ. κκ. Ὅδυσ. Ἀνδρεάδης καὶ Χρ. Πανταζίδης, λαμβάνοντες τρία μὲν ἀντίτυπα τῆς διατριβῆς αὐτῶν δωρεάν, εἰς τὸ ἥμισυ δὲ τῆς τιμῆς ἀντίτυπα μέχρις εἴκοσι.

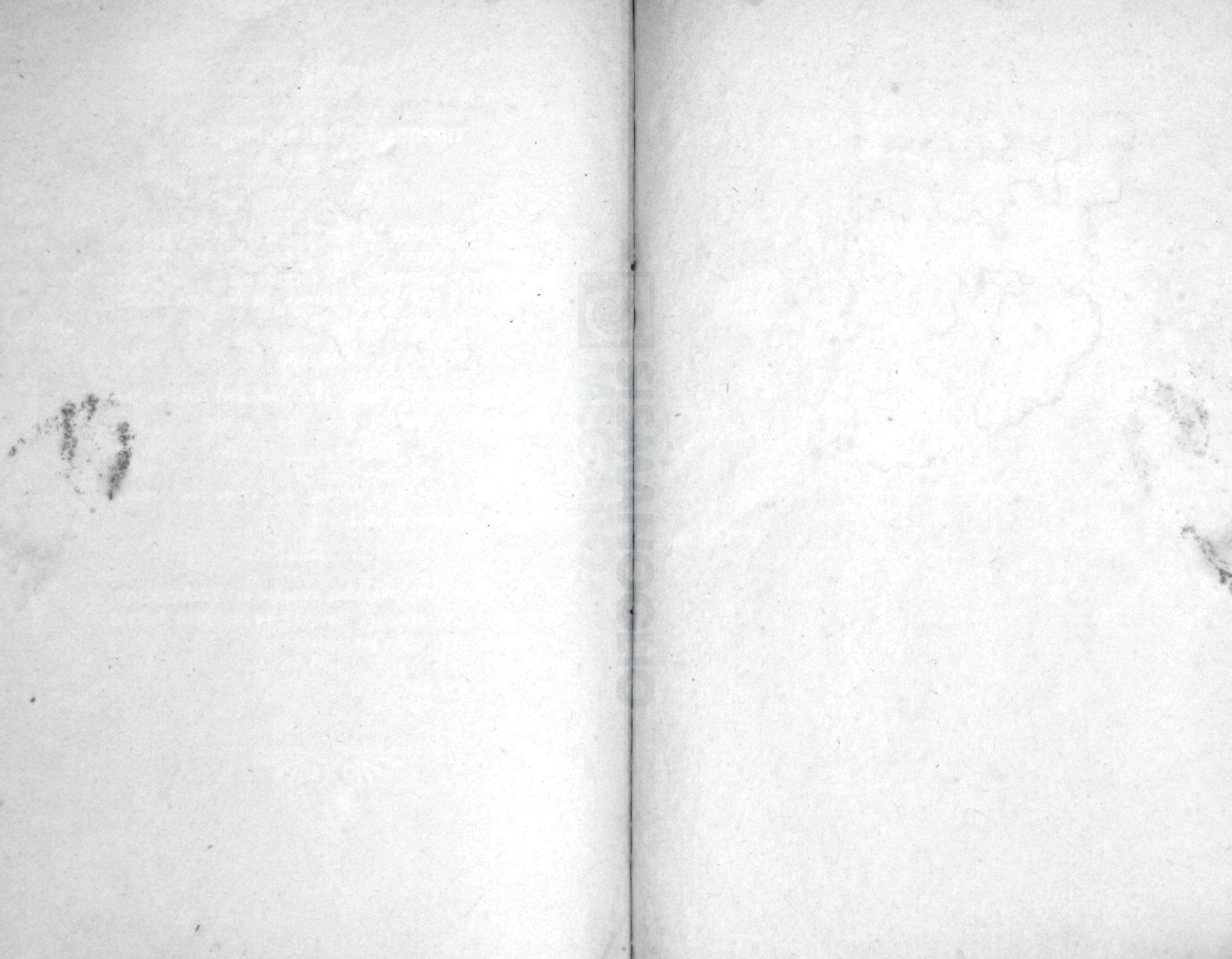
ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΩΝ ΔΙΟΡΘΩΣΙΣ

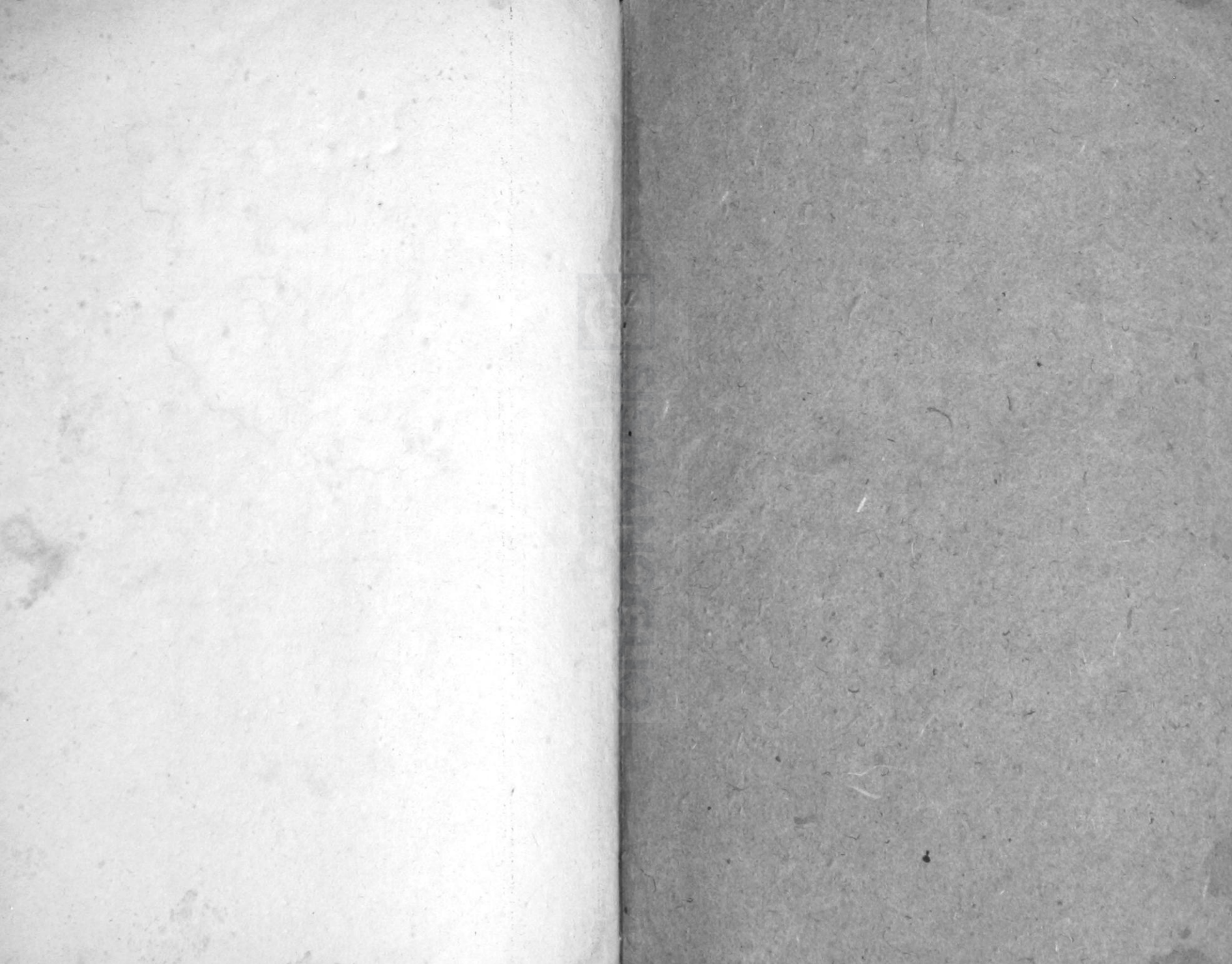
Τὰ ἐν τῷ στίχῳ 21 καὶ ἑξῆς τῆς 10 σελίδος συμπληρωθήσονται οὕτως: «ὁ τοιαύτην καὶ τοσαύτην συνείδησιν ἑαυτοῦ σχῶν ἑλληνισμὸς, ὑπὸ ἀρχηγὸν καὶ . . . κλπ. αὐτὸς ἐν γένει καὶ ἡ βασιλις τῶν πόλεων θὰ ἐκράτουν ἐνδόξως τὸν ἑλληνικὸν σταυρὸν» κτλ.

ἐν 25 στίχῳ τῆς αὐτῆς 10 σελίδος ἀντὶ «ἔξοδοι» δέον ν' ἀναγνωσθῇ «ἐφοδοί».

ἐν 21 στίχῳ τῆς 14 σελίδος, ἀντὶ «τοσοῦτου πολέμου» ἀνάγνωθι «τοσοῦτων πολέμων».

ὁ στίχος 8 τῆς 16 σελίδος ἀναφέρεται εἰς ἐκδοχὴν τινα, καθ' ἣν τὸ «Κερκόπορτα» δυνατόν νὰ παράγῃται ἀπὸ τοῦ «Σίρκου πόρτα», πύλη ἵπποδρομίου.

Τὸ Α' τεύχος περιέχει δύο ἀπομνημονεύματα τοῦ Μ. χαρτοφύλακος κ. Μ. Ι. Γεδεών, περὶ τῶν ἀπὸ τοῦ 1821—71 φαναριστῶν, εἰς σελ. 64. Τιμᾶται γροσίων 25.

Τὸ Β' τεύχος διατριβὴν τοῦ καθηγητοῦ κ. Χρ. Πανταζίδου· «Ἡ γυνὴ κατὰ τοὺς ἀρχαίους τραγικούς ποιητάς» εἰς σελ. 32. Τιμᾶται γροσίων 10.

Τὸ Γ' τεύχος διατριβὴν τοῦ ἔλλογμ. κ. Ὀδυσσεῶς Ἀνδρεάδου· «Ὁ θάνατος καὶ ὁ τάφος τοῦ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου»· εἰς σελ. 32. Τιμᾶται γροσίων

Διεκπεραιωτῆς τῆς ἐκδόσεως ταύτης εἶναι ὁ διανομὴς τῆς «Ἐκκλησιαστικῆς Ἀληθείας» κ. Ἰωάννης Κωνσταντινίδης.— Οἱ ἐπιθυμοῦντες νὰ ὑποστηρίξωσι τὸ κοινωφελὲς ἔργον τοῦ Συλλόγου, δίδοντες ἀντίτιμον μεγαλύτερον τοῦ ἄνωθι σημειωθέντος ἐλάχιστου ὀρίου, ἐγγράφονται ἰδιοχείρως ἐν ἰδίῳ καταλόγῳ, τὸν ὅποτον κρατεῖ ὁ διεκπεραιωτῆς τῆς ἐκδόσεως.

29 Μαΐου 1920.

(ἐκ τοῦ γραφείου)

Οἱ ἀναγνώσται παρακαλοῦνται ν' ἀναγνώσωσι προσεκτικῶς τὰς τρεῖς τελευταίας σελίδας τοῦ παρόντος τεύχους.

